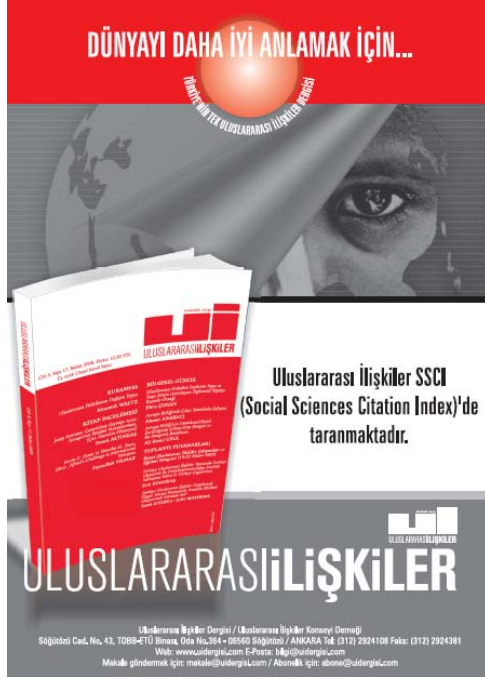

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri

Mustafa Aydın*, Sinem Açıkmeşe

* Prof. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Doktora Adayı, Ankara Üniversitesi, Avrupa
Toplulukları ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu makaleye atıf için: Aydın, Mustafa ve Açıkmeşe,
Sinem, “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada
Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası
İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 197-214.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri

Mustafa AYDIN - Sinem AÇIKMEŞE*

ÖZET

Bu makale, grup kimliği temeli olarak İslam dini ile uluslararası güvenliğe tehdit olarak ortaya çıkan siyasal İslam arasındaki bağlantı özelinde kimliğe dayalı güvenlik tehditlerinin etnik, dinsel ve medeniyetlere ilişkin boyutları ve bu tehditlerin küreselleşmeyle ilişkisini incelemektedir. Çalışma, her ne kadar İslam çeşitli tarihsel nedenlerle Batı dünyası tarafından zaman zaman bir tehdit olarak algılanmışsa da, Huntington'ın medeniyet kimliği anlayışına dayalı "İslamî tehdidin" bir mit olduğunu savunmaktadır. Buna karşılık, kimliklerini bir din olarak İslama dayalı tanımlayan bazı radikal grupların ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde güvenliğe tehdit oluşturabileceklerini de ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, İslam, Medeniyet, Küreselleşme, Kimlik

Identity-Based Security Threats in a Globalized World: Focus on Islam

ABSTRACT

This article analyzes ethnic, religious, and civilizational dimensions of identity-based security threats and their link with globalization, with a specific focus on the connection between Islam as a basis for group identity and Islam as a threat. Even though, Islam sometimes perceived as a threat by Western world mainly for historical reasons, this article suggests that an 'Islamic threat' based on a Huntingtonian understanding of a civilizational identity is a myth. Nevertheless, it also argues that some radical and extremist groups, imagining identities based on Islam as a religion, might pose threats to security at the national, regional or global levels.

Keywords: Security, Islam, Civilization, Globalization, Identity

---

* Mustafa Aydın, Prof. Dr., TOBB ETÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara. E-posta: maydin@edu.tr. Sinem Açıkmeşe, TEPAV Araştırmacısı ve Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları ve Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı Doktora Adayı, Ankara. E-posta: acikmese@politics.ankara.edu.tr

Makale, tercümenin ardından, yazarlarınca kapsamlı biçimde gözden geçirilerek Türkçe ifade tarzına uygun hale getirilmiştir. Orijinali için bkz., Brauch et. al., Globalization and Environmental Challenges, s. 413-420.

Giriş

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla etnik ve dinsel sorun ve sorular günümüz dünyasında yeniden önem kazanmıştır. Bu tür sorunların bölücü nitelikleri ve farklı gruplar arasında çatışma yaratma potansiyelleri, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana büyük çoğunluğu tarihsel paralellikler kuran uluslararası ilişkiler ve/veya karşılaştırmalı siyaset,¹ siyaset bilimi,² antropoloji,³ sosyoloji,⁴ sosyal psikoloji⁵ ve psikoloji⁶ merceklerinden ve ayrıca disiplinlerarası yaklaşımlarla

¹ William Petersen (der.), *The Background to Ethnic Conflict*, Leiden, E.J.Brill, 1979; Kingsley de Silva ve Ronald James May (der.), *Internationalization of Ethnic Conflict*, Londra, Pinter, 1991; Michael E. Brown, "Causes and Implications of Ethnic Conflict", Michael E. Brown (der.), *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1993, s. 3-27; Scott R. Appleby, *Religious Fundamentalisms and Global Conflict*, New York, Ithaca, 1994; Peter Janke (der.), *Ethnic and Religious Conflicts: Europe and Asia*, Aldershot, Dartmouth, 1994; Stephen Ryan, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot: Dartmouth, 1995; Rajat Ganguly ve Raymond C. Taras, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension*, New York, Longman, 1998; Jeffrey R. Seul, "Ours is the Way of God: Religion, Identity, and Intergroup Conflict", *Journal of Peace Research*, Cilt 36, No 5, Eylül 1999, s. 553-569; Hakan Wiberg ve Christian P. Scherrer, *Ethnicity and Intra-State Conflict: Types, Causes and Peace Strategies*, Aldershot, Ashgate, 1999; Jonathan Fox, "The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars, 1945-2001", *Journal of Peace Research*, Cilt 41, No 6, Temmuz 2004, s. 715-731; Jonathan Fox, "Two Civilizations and Ethnic Conflict: Islam and the West", *Journal of Peace Research*, Cilt 38, No 4, Temmuz 2001, s. 459-472; Ted Robert Gurr ve Barbara Harff, *Ethnic Conflicts in World Politics*, Boulder, Westview, 2003; Steven E. Lobell ve Philip Mauceri, *Ethnic Conflict and International Politics: Explaining Diffusion and Escalation*, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

² David A. Lake ve David Rothchild (der.), *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion and Escalation*, Princeton, Princeton University Press, 1998.

³ Jack David Eller, *From Culture to Ethnicity to Conflict: An Anthropological Perspective on International Ethnic Conflict*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1999.

⁴ Donald E. Gelfand ve Russell D. Lee, *Ethnic Conflicts and Power: A Cross-National Perspective*, New York, John Wiley and Sons, 1973; Emerich K. Francis, *Interethnic Relations: An Essay in Sociological Theory*, New York, Elsevier, 1976; Robin M. Williams, "The Sociology of Ethnic Conflicts: Comparative International Perspectives", *Annual Review of Sociology*, Cilt 20, No 1, 1994, s. 49-79.

⁵ Richard D. Ashmore, Lee Jussim ve David Wilder (der.), *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*, Oxford, Oxford University Press, 2001.

⁶ Vamık Volkan, *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Boulder, Westview Press, 1997; "The Tree Model: A Comprehensive Psychopolitical Approach to Unofficial Diplomacy and the Reduction of Ethnic Tension", *Mind and Human Interaction*, Cilt 10, No 3, 1999, s. 142-206; Vamık Volkan ve Max Harris, "The Psychodynamics of Ethnic Terrorism", *International Journal on Group Rights*, No 3, 1995, s. 145-159; Yueh-Ting Lee, Clark McCauley, Fathali Moghaddam, Stephen Worchel (der.), *The Psychology of Ethnic and Cultural Conflict*, Westport, Praeger, 2004.

pek çok uzman/akademisyen tarafından kapsamlı biçimde ele alınmıştır.⁷ Ayrıca İslam da, Uluslararası İlişkilerde “kimlik” ve “tehdit” ilişkisi konusunda yapılan çok sayıda araştırmanın yanı sıra, Huntington’un “medeniyetler çatışması” üzerine yazılarından,⁸ George W. Bush’un teröristler karşısında “haçlı seferi” göndermelerine kadar çeşitli boyutlarda ilgiye mazhar olmuştur.⁹

Her ne kadar, El-Cihat, İslamî Cihat, Gamaa İslamiyya, Hizb-ut Tahrir, Allah’ın Ordusu, İslamî Liberal Cephe, Silahlı İslamî Grup, Hizbullah, Hamas ve El-Kaide gibi örgüt isimlerinin terörizm ile bağlantılı olarak hemen hergün manşetleri belirlediği bir dünyada yaşıyorsak da, bu tür analizlerin ortaya koyduğu resim ve İslamın dünyaya tehdit olduğuna dair yüzeysel haberlerin sunumları ne kadar doğru? Kimliğe dayalı çatışmaların ve yakın akrabası uluslararası terörizmin insanlığa yönelttiği tehdidin “gerçekten” varlığı ile özünde soyut bir oluşum olan kimlik arasında bağlantı olabilir mi?

ABD’de Dünya Ticaret Merkezi’ne saldırı (1993), Luxor-Mısır’da turistlerin katliamı (1997), Tanzanya ve Kenya’da Amerikan elçiliklerinin bombalanması (1998), 11 Eylül saldırıları (2001) ile Madrid (2004), İstanbul (2004) ve Londra’daki (2005) bombalamalarda olduğu gibi pek çok sivilin ve faillerinin ölümüne yol açan bombalama olaylarını düşündüğümüzde, teröre başvurma ile İslam arasında kaçınılmaz olarak ve kolaylıkla bir bağ kurulabilmektedir. Her ne kadar sadece aşırıların eylemlerine odaklanarak, onları tüm İslam dünyasına genelleyen bu tür sığ analizler nihayetinde yanlış olsa da, dünyanın pek çok yerinde hala etkili olmaya ve ciddiye alınmaya devam ediyorlar.

Buna karşılık ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde siyasi, toplumsal ve ekonomik güvenlik ile insan güvenliğine yöneltilen tehditlerle ilişkili köktenci dini gruplar için İslamın, kimliklerini tanımlamanın temel aracı ve psikolojik destekleyici olduğu da inkar edilemez. Fakat buradan hareketler, dünyayı tehdit eden birleşik-bütüncül bir İslam medeniyetinin varlığını iddia etmek ne kadar doğru olur? Bu çerçevede, bu makale, insanların dinsel ve etnik kimliklerine daha yoğun yöneldikleri küreselleşen dünyada İslam dini ile “tehdit olarak tanımlanan İslam” arasındaki bağlantıyı eleştirel biçimde ele alacaktır. Bu kapsam-

⁷ Donald L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley, University of California Press, 2000.

⁸ Samuel P. Huntington, “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, Cilt 72, No 3, Yaz 1993, s. 22-49; *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Simon & Schuster, 1996.

⁹ 16 Eylül 2001’de G. W. Bush’un basına yaptığı “bu haçlı savaşı, terörizmle savaş zamanı olacak” açıklaması için bkz. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>.

da çalışmanın ilk kısmı, kimlik kavramı ve kimliklerin oluşumu, kimliğe dayalı güvenlik tehditlerinin etnik, dinsel ve medeniyetlere ilişkin uyarlamaları ile bunların küreselleşmeyle bağlantısını ortaya koyacaktır. Her ne kadar grup kimlikleri çoğunlukla etnik kökene göre biçimlense ve dolayısıyla etnik temelli tehditler bugünün bölgesel ve küresel güvenlik dinamiklerine daha uygun bir analiz düzeyi olsa da, kimlikleri uğruna bölgesel ve/veya küresel güvenliğe doğrudan tehdit oluşturan dini köktencilikler de mevcuttur. Bu iddia ile paralel olarak, çalışmanın ikinci kısmı, İslamın Batı dünyasının kafa yapısında nasıl bir tehdit olarak görüldüğünü ve bir uygarlık olarak İslamın kimliğe dayalı tehditler için neden gerçek bir kaynak olamayacağını analiz etmektedir. Bu kısmın temel iddiası, Huntington'ın medeniyet-temelli kimlikler anlayışına dayalı "İslamî tehdit" düşüncesinin gerçeklikten uzak olduğu yönündedir. Buna karşılık, kimliklerini bir din olarak İslama dayalı tanımlayan bazı radikal ve aşırı grupların geniş uluslararası toplumun güvenliğine tehdit oluşturabileceği de kabul edilmektedir. Böylece, çalışmanın son kısmı hangi durumlarda İslamî kimliklerin dünyaya yönelik tehditlerle ilişkilendirilebileceğini ortaya koymaya çalışacaktır.

Kimliğe Dayalı Tehditler ile Küreselleşme Arasındaki İlişki

Kimlik, verili-doğal bir olgu olmaktan ziyade,¹⁰ benlik hissi ya da "bir kişinin veya grubun öz-tanımlamasının süregelen özellikleri" olarak basitçe tanımlanabilir.¹¹ Birey düzeyinde kimlik, insanların "sınıf, dil, din, cinsiyet, gelir, meslek, ikamet, ideoloji, siyasi parti tercihi vb. farklı eksenlerde" kendilerini sınıflandırma yoluyla benliklerini daha geniş grupla özdeşleşmelerinin ürünüdür.¹² Verili veya seçime dayalı bu üyelikler ötesinde "kişinin değerleri, duyguları, hisleri, davranışları, düşünceleri ve hedefleri", psikolojik anlamda kendisine özgü kimliğinin ayrılmaz parçasıdır. Bireyler, "psikolojik güvenlik, kendini bulma ve aidiyet" gibi varlığını ilgilendiren ihtiyaçlarını karşılamak için kimlik inşa etmeye çalışırlar ve "kimlik oluşturmadaki başarısızlık, birey üzerinde bekâsına yönelik bir tehdit olarak algıladığı psikolojik huzursuzluk yaratır".¹³ Kendilerini belirli bir şekilde tanımlayan bireylerin

¹⁰ Uzmanlar kimliklerin oluşumu konusunda bölünmüşlerdir. Primordialistler, kimliğin kendi kendine oluşuma konu olmayan ve doğal olarak verili bir olgu olduğunu savunurlar. Diğer taraftan inşacılar, kimliğin doğa tarafından dikte edilen biyolojik verili olmaktan ziyade, insan tercih ve eylemlerinin sosyal inşasının bir sonucu olduğunu iddia ederler. Bkz. Kenneth D. Bush ve Fuat Keyman, "Identity-Based Conflict: Rethinking Security in the Post-Cold War World", *Global Governance*, Cilt 3, No 3, Eylül-Aralık 1997, s. 311-328; Ganguly ve Taras, *Understanding Ethnic Conflict*.

¹¹ Seul, "Ours is the Way of God", s. 554.

¹² Bush ve Keyman, *Identity-Based Conflict*, s. 317.

¹³ Seul, "Ours is the Way of God", s. 554.

toplama olarak tarif edilebilecek olan gruplar da fiziksel ve ahlaki bekâ sağlamak için kendi bütüncül kimliklerini inşa ederler.¹⁴ Bu süreçte birey ve grup kimlikleri birbirleriyle o kadar içiçe geçer ki, bireyler kimliklerini –bir etnisitenin parçası olma gibi- grup üyeliklerine göre (yeniden) şekillendirirken, gruplar da– benzer ideolojiye sahip bireylerin ideoloji –temelli bir grup kimliği oluşturması gibi– bireylerin belirli özellikler etrafında toplanması sonucunda ortaya çıkar.

Bireyin veya grubun bekâ gereksinimleri (itibar, güvenlik, tanıma, kontrol vb.) veya değerleri, başka bir birey veya grup tarafından tehdit edildiğinde, kimliğe dayalı tehditler öne çıkar.¹⁵ Bireyler bağlamında bu tehditler sosyal psikolojinin konusuyken, grupların bütününe ilgilendiren tehditler uluslararası ilişkilerin ilgi alanına girer. Bu çalışma uluslararası ilişkilerde tecrübe edilen kimliğe dayalı güvenlik tehditlerine odaklandığından, kimliği gruplar kapsamında anlaşıldığı şekliyle kullanacaktır. Bu genel perspektif dahilinde, kimliğe dayalı tehditler, “grupların fiziksel ve ruhani bekâlarını etkileyen varlıksal ihtiyaçlarına ve değerlerine yönelen tehditler” olarak tanımlanabilir.¹⁶ Bu şekilde ortaya çıkan grup kimliğine başka bir grup tarafından bir tehdit yöneltildiğinde, tehdiye maruz grup karşı tehdit üretmek meydan okuyana cevap verir. Bu durumu Seul, Tajfel-Turner’a atıfla “kimlik rekabeti/mücadelesi” olarak tanımlamaktadır.¹⁷

Öte yandsan, bir grubun “pozitif ayırteci özelliklerine yönelik faaliyetleri zorlaştırıldığında, geciktirildiğinde veya bir dış-grup tarafından herhangi bir şekilde aktif olarak engellendiğinde gruplar arasındaki uyumsuzluk ve düşmanlık ilerleyecektir.” Diğer bir deyişle bir grup, bir dış-grup tarafından müspet olarak değerlendirilmez ve desteklenmezse, bu menfi tutuma meydan okuyarak tepki verebilir veya kendi karşı tehditlerini geliştirebilir. Birçok uzman kimliğe dayalı tehditlerin/çatışmaların temel sebebinin psikolojik, tarihsel ve kültürel faktörlerin karmaşık toplamından kaynaklanan kimlik mücadelesi olduğunu ileri sürse de, bu tehditlerin “toprak üzerine çekişmeler veya kıt maddi ya da toplumsal kaynaklar için rekabet gibi geleneksel yollarla ortaya konduğunu” kabul ederler.¹⁸ Başka bir şekilde ifade edersek, bütün kimliğe dayalı tehditler gruplar ara-

¹⁴ Ibid., s. 556.

¹⁵ Jay Rothman, *Resolving Identity-Based Conflict in Nations, Organizations and Communities*, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1997, s. 7.

¹⁶ Ibid, s. 9.

¹⁷ Seul, “Ours is the Way of God”, s. 557; Henri Tajfel ve John C. Turner, “The Social Identity Theory of Intergroup Behavior”, Stephen Worchel ve William G. Austin (der.), *Psychology of Intergroup Relations*, Monterey, Brooks/Cole, 1986, s. 23.

¹⁸ Rothman, *Resolving Identity-Based Conflict*, s. 7; Seul, “Ours is the Way of God”, s. 564; Brown, “Causes and Implications of Ethnic Conflict”, s. 5.

sındaki kimlik mücadelesinden kaynaklanır, fakat maddi faktörler ve sosyal dinamikler vasıtasıyla ateşlenip kendini gösterir.

Konuyla ilgili çalışanlar arasında hangi temel kimlik belirleyicisinin tehdit ve çatışma ile daha çok özdeşleştiği konusunda bşir anlayış birlikteliği yok. Bazıları etnik kimliğin gruplar arasındaki sınırları çizen temel belirleyici olduğunu iddia ederek, etnik kimlikle ilgili meseleleri tüm kimliğe dayalı tehditler için örnek olarak sunuyorlar.¹⁹ Örneğin Smith'in "ortak soy efsanesi, anılar ve kültürel unsurlar ile tarihsel bölge veya anavatan bağlantısı ve dayanışmanın ölçümü"nden türeyen etnik kimlik tanımı, açıkça kültürün tüm yönlerini kapsıyor.²⁰ Diğer taraftan, Bush/Keyman'ın "etnik kimlik ön plana çıktığında, kimliğin diğer tüm boyutlarının kaybolmadığı, fakat etnik köken temelinde tanımlanan kültürel birlik karşısında ikincil biçimde konumlandırıldıkları" iddiası da, diğer tüm kimlik belirleyicileri arasında etnik kimliğin başatlığını ortaya koymaktadır.²¹

Her halükarda, 19. yüzyıldan bu yana ulusal ve uluslararası düzeylerde kimlik belirleyicisi olarak etnik kökenin üstünlüğü, bizi modern çağda etnik çatışmaların kimliğe dayalı tehditlerin en yaygın biçimi olduğu sonucuna götürür. Kuzey İrlanda, Balkanlar, Sri Lanka ve Ortadoğu'daki çatışmalar, maddi ve/veya sosyal kaynakların eksikliği ile körüklenen etnik köken çerçevesindeki rekabetin güçlü göstergeleri olmuştur. Soğuk Savaşın sonundan itibaren kimliğe dayalı tehdit ve çatışmaların aniden artması da bu iddiayı güçlendirmiştir.

Kimliğin hangi boyutunun tehditle en çok ilişkili olduğunu açıklarken, bazı araştırmacılar ise gruplar arasındaki çatışmaların çoğunlukla dinsel çizgiler çerçevesinde ortaya çıktığını iddia ederek, grupları birbirinden ayıran temel faktör olarak dinsel kimliğin rolüne odaklanırlar. Örneğin Seul'e göre, "kimliğin diğer unsurları -etnik, dilsel, vb.- insanların psikolojik ihtiyaçlarını din kadar kapsamlı biçimde karşılayamaz". Dinsel öğretiler ile inanç sistemleri insan varlığının sadece geçmiş ve bugünü değil, aynı zamanda gelecekteki her durumunu da açıklayarak kişinin kendini konumlandırmasına imkan tanırken, ortak soya inanç şeklinde ortaya çıkan etnik köken, birey ve grupların sonsuza dek konumlandırıl-

¹⁹ Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*; Brown, "Causes and Implications of Ethnic Conflict", s. 5; Rothman Rothman, *Resolving Identity-Based Conflict*; Bush/Keyman, *Identity-Based Conflict*; Ganguly/Taras, *Understanding Ethnic Conflict*.

²⁰ Anthony D. Smith, "The Ethnic Sources of Nationalism", *Survival*, Cilt 35, No 1, Bahar 1993, s. 50-51.

²¹ Bush/Keyman, *Identity-Based Conflict*, s. 319.

masını sağlamaz.²² Bu bakış açısından din, grup kimliklerinin merkezinde yer aldığından, kimliğe dayalı tehditlerin en belirgin biçiminin dinsel karaktere sahip olması gerekir. Kendilerini dinsel çizgide tanımlayan militan köktencilere tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül olayları veya Avrupa’da yaşayan Müslüman toplulukların ortaya çıkardığı demografik/toplumsal tehditler dinsel kimliğe dayalı tehditlerin örnekleri olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık, bu görüş Seul’un iddiaları çerçevesinde dini temellerde birleşmesi gereken Basklar ve İspanya arasında daimi çatışmaya neden olacak şekilde Baskların ulusal kimlik iddiaları çerçevesinde ortaya çıkan mücadele örneğinde olduğu gibi, dünyayı saran yaygın etnik çatışmaları açıklama konusunda yetersiz kaldığı ölçüde yanıltıcıdır da.

Etnik köken veya dinin grup kimliklerinin merkezinde bulunduğu iddialarına karşı, Huntington “Medeniyetler Çatışması” teorisi ile medeniyeti grup kimliklerinin temel belirleyicisi sayarak, medeniyete dayalı kimlikler arasındaki çekişmenin küresel düzeydeki çatışmanın bir sonraki kalıbını oluşturacağını iddia etmektedir.²³ Burada medeniyet, öznel biçimde kendini-tanımlama temelinde -dil, tarih, din, gelenekler ve kurumlar gibi- ortak nesnel unsurlarca ayrılan insanların en üst düzeyde kültürel gruplaşması olarak tanımlanmaktadır.²⁴ Huntington medeniyetler arasındaki farkın siyasi ideolojiler ve rejimler arasındaki farktan çok daha temel olması itibarıyla kaçınılmaz olarak çatışmalara yol açacağını iddia eder.²⁵ Bu hipotez doğrultusunda, kimliğe dayalı tehdidin en yoğun biçiminin Batı medeniyetine yönelik olarak doğrudan İslamdan kaynaklanacağını öngörür. Bu bakış açısından 2001’de ABD’deki hedeflere yönelik El-Kaide saldırılarının ardından Afganistan ve Irak’taki savaşlar, “medeniyetler çatışması” iddiası ile uyuşur gözükmetedir.²⁶

Yine de, medeniyete dayalı kimliğe öncelik veren ve küresel güvenliğe temel tehdit olarak medeniyetler arası çatışmayı algılayan bu doğrultudaki nedenselleştirme yanıltıcıdır. Huntington’un hipotezi öncelikle birleşik ve bütüncül medeniyetlerin varlığını gerektirir. Buna karşılık medeniyetler temelde “yüzeysel genellemeleri yalanlayacak şekilde çeşitli ve çoğunlukla çelişkili inançlar, değerler ve

²² Seul, “Ours is the Way of God”, s. 562.

²³ Huntington, “The Clash of Civilizations?” ve *The Clash of Civilizations*.

²⁴ Huntington 1993’deki makalesinde dünyayı Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hindu, Latin Amerikan, Slav ve Ortodoks ile Afrikalı olarak sekiz “medeniyete” ayırmıştı. 1996’daki kitabında ise, öncelikle Konfüçyüs medeniyetini Budist ve Sinik şeklinde ikiye ayırarak, ikinci olarak da Slav ve Ortodoks medeniyetinden Slav unsurunu çıkartarak bu bölümlenmeyi güncelleştirdi. Huntington, “The Clash of Civilizations?”, s. 24.

²⁵ Ibid., s. 25.

²⁶ Andrej Tuscisny, “Civilizational Conflicts: More Frequent, Longer, and Bloodier?”, *Journal of Peace Research*, Cilt 41, No 4, Temmuz 2004, s. 485.

güçleri kapsayacak biçimde karmaşıktır”.²⁷ Bu bağlamda Huntington’ın yaklaşımı, Müslüman medeniyeti içindeki çekişmeler ile çeşitlilik ve farklılıkları açıklama konusunda başarısızdır; “İran-İrak Savaşı, 1991’deki Körfez Savaşı’na destek konusunda İslam dünyasındaki bölünmeler ile Müslüman ülkelerdeki anlaşmazlıklar Huntington’un bütüncül tehdit varlığını yalanlar”.²⁸

Yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda, yalnızca dinsel veya medeniyet farklılığından kaynaklanan tehditler bugünün uluslararası ilişkiler görünümünü sınırlı bir şekilde açıklayabilirken, etnik kimlikle ilişkili tehditlerin güncel bölgesel ve küresel güvenlik dinamiklerine daha uygun olduğu iddia edilebilir. Buna karşılık bu varsayım, onayları olsa da olmasa da, inananlar adına hareket ettiklerini iddia eden ve dinsel kimlikleri uğruna bölgesel ve/veya küresel güvenliğe doğrudan tehdit oluşturan köktendinciler ile fanatiklerin bulunduğu gerçeğini göz ardı etmez. Bu iddia aynı zamanda, Sırp ve Bosnalılar arasındaki mücadeleye örneğinde olduğu gibi, dinin diğer köken belirleyicileri yanında önemli bir rol oynadığı etnik kimliğe dayalı tehditlerin dinsel boyutunu da reddetmez.

Etnik köken, dinsel farklılıklar ve hatta Huntington’un farklı uygarlıklar temelinde tanımladığı kimliğe dayalı tehditlerin tümü üç şekilde kendini gösterir: İlk olarak, şayet bir grup bir ülkedeki yöneticileri, yetki ve egemenliklerini demokratik ve/veya anti-demokratik araçlarla azaltarak devirmeyi hedeflerse, bu durum iç siyasi güvenliğe bir tehdit teşkil eder. İkinci olarak, çeşitli toplumlarda bu grupların varlığı, bu toplumların yönetici elitlerini iç veya bölgesel toplumsal güvenliğe tehdit oluşturan kimlik meseleleriyle uğraşmaya zorlayabilir. Son olarak, bu gruplar amaçlarına ulaşmak için kuvvet kullanımına başvurdukları zaman, ulusal, bölgesel veya küresel seviyede askeri güvenliğin konusu haline gelirler.²⁹

Öte yandan, basitçe tüm dünyada bireylerin ve milletlerin artan karşılıklı bağımlılığı şeklinde tanımlanabilecek olan küreselleşmenin de, esas olarak etnisite ve dinle bağlantılı kimliğe dayalı tehditlerin artışına neden olduğu da ortadadır. Öncelikle, “tüm dünyaya maddi ve yüzeysel biçimde dayatılan ‘evrensel’ Batı değerleri dünyanın her yerinde milliyetçi ve dini duyguları yoğunlaştırmaktadır”. İkinci olarak, “kapitalizmin küresel yayılışı, kişilerin serbest dolaşımı

²⁷ John L. Esposito, *The Islamic Threat: Myth or Reality*, Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 229.

²⁸ Ibid.

²⁹ Güvenliğin sektörel analizi ve farklı türdeki güvenlik tehditleri için bkz. Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder ve Londra, Lynne Rienner, 2004.

olasılıkları ve artan maddi istekleriyle birlikte daha iyi iş beklentileri, bireylerde, sıklıkla hedeflediklerine ulaşamamaları nedeniyle hoşnutsuzluk ve küskünlük yaratmaktadır”.³⁰ Kapitalizm tarafından kültürün homojenleştirilmesine tepki olarak ve kapitalizmin yayılmasıyla artan nefret duyguları bireyleri etnik ve dinsel kimliklerine daha da yakınlaştırmıştır. Bir başka ifadeyle, dinsel ve etnik kimlikler için ortak arayış küreselleşmenin giderek artan yıkıcı etkilerine karşı güçlü bir tepki olarak değerlendirilmelidir.³¹

Bu anlamda küreselleşmenin etnik ve dinsel uyanışa neden olduğuna kuşku yoktur. Bununla birlikte, küreselleşmenin bu uyanışın tehditlere dönüşümündeki rolü de abartılmamalıdır. Diğer bir deyişle, küreselleşme kimliğe dayalı tehditlerin yeniden canlanmasına doğrudan yol açmamış, sadece katkıda bulunmuştur. Etnik ve dinsel kimliklerle ilişkili tehditlerin artışıdaki temel neden, ekonomik, siyasal ve sosyal değişkenlerin toplamıdır.³² Etnik ve dinsel gruplar, “yeterli gelir düzeyleri, seçme hakları, ticarete varoluş, siyasal güce erişim, eşit yasal koruma” gibi siyasal ve sosyo-ekonomik kaynaklara eriştiklerinde, küresel dinamiklerden kaynaklanan etnik ve dinsel uyanış bu grupların tehdit doğurmasına ya da çatışmalara yol açmalarına neden olmamaktadır.³³

İslamî Tehdit Efsanesi

Sosyal ve siyasal bir olgu olarak dinin yeniden dirilişi ile sonuçlanan küreselleşmenin dinamikleri, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batı'da uzun süredir “şeytanlaştırılmış” Komünist tehdidin ortadan kalkışı ve son olarak da 9/11 olayları, İslamın yukarıda belirtilen kimliğe-dayalı tehditlerle ilişkisinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Yine de Huntington'ın medeniyetler arası ilişkiler konusundaki görüşlerini ifade etmesinden çok önceleri bile, Hıristiyan Batı dünyasında Huntingtonvari bir yaklaşımla kendilerinden farklı bir medeniyet olarak tanımlanan İslam, tarih boyunca hemen her zaman bir tehdit olarak görülmüştür. Bu bakış temelinde, nihai hedef olarak “Batı medeniyetini” yok etmeyi hedefleyen radikal bir ideolojiyle donatılmış bütüncül ve birleşik bir İslam İmparatorluğu'nun varlığını zorunlu ve yüzeysel olarak varsayar. Diğer bir deyişle, İslam, medeniyet kimliği için temel oluşturduğu ölçüde Batı'da “kimliğe dayalı tehdit” olarak zaten hep algılanmıştır.

³⁰ John Ishiyama, “Does Globalisation Breed Ethnic Conflict?”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Cilt 9, No 4, Kış 2004, s. 3.

³¹ Katarina Kinnvall, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security”, *Political Psychology*, Cilt 25, No 5, Ekim 2004, s. 741.

³² Ishiyama, “Does Globalisation Breed Ethnic Conflict?”, s. 5.

³³ Ibid., s. 14.

Bu şekilde tanımlanabilecek “İslam tehdidi”ne ilişkin mitin Batı’daki kökenlerini bulmak için tarihin derinliklerine bakmak gerekir. Halliday’in ifade ettiği üzere, “Batı Hıristiyanlığı ve İslam dünyası arasında bin yılı aşkın süredir devam eden uyuşmazlığın tarihi İslam tehdidi imajına katkıda bulunmaktadır”.³⁴ İslam Peygamberi tarafından 7. yüzyılın sonunda kurulan ve ardından da halifeleri tarafından yönetilen İslam dünyası daha o dönemde sınırlarını Kuzey Afrika’dan Hindistan’a kadar genişletmişti. Müteakip yüzyıllar ve çeşitli yönetimler altında, Müslüman hükümler ve inancı dünyanın birçok kısmına gerek barışçıl araçlar gerekse de cihat yoluyla yayıldı.³⁵ Bu yayılma esnasında Müslümanlar Hıristiyan topraklarına geldiklerine Batı Hıristiyan dünyasında önceleri yerleşik “pagan ve imansızların” parçası olarak görülmüşlerdi.³⁶ Bu inanç, Müslüman tehdidinin orijinal olarak Batı’da nasıl inşa edildiğini açıklamaktadır. Bu çerçevede, 11 ila 13. yüzyıllar arasındaki Haçlı Seferleri Hıristiyan alemi/Batının sözde “İslam tehdidine” verdiği ilk kapsamlı tepkiydi. Haçlı seferlerinin ilerleyen dalgaları ile Kudüs’ün başlangıçta Hıristiyanlar ve ardından Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi (1099 ve 1229), iki dinin taraftarları arasında güvensizlik ve devam eden husumete dair kalıcı izler bırakmıştır.³⁷ 1453’de Osmanlılar Bizans’ın başkentini fethettiklerinde ya da daha sonra Avrupa’nın merkezine doğru ilerlediklerinde, “İslam tehdidi” Avrupa toplumlarının günlük hayatlarına girmiş ve kültürel miraslarının (şarkılar, oyunlar, söyleyişler, hikayeler vb.) parçası haline gelmiştir. Bu kısa özet günümüzde İslamın Batı’da bir tehdit olarak algılanmasının köklerini kısmen de olsa açıklamaktadır.

İslamı bir tehdit haline getiren ikinci faktör, doğrudan Müslüman hükümetlerin eylemleri ile Müslüman liderlerin beyanlarından kaynaklanmaktadır. Yüzeysel bir bakış, İslam tehdidi tartışmasının temelde Batı’dan yayıldığına ilişkin bir izlenim yaratabilir; buna karşılık İran’dan Humeyni’nin veya radikal düşünceleri nedeniyle Tunus’dan sürülen Ghannouchi, Sudan’dan Al-Turabi, Cezayir’den Al-Madani veya son dönemde sıkça Batıya karşı *cihat* fikrine ve hatta tüm dünyayı İslamî düzene dönüştürme idealine atıfta bulunan Usama bin Ladin gibi İslam dünyasında öne çıkan toplumsal/dinsel şahsiyetlerin konuşmalarına dik-

³⁴ Fred Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation*, Londra, I.B. Tauris, 2003, s. 109.

³⁵ İslamın kısa bir tarihi için bkz. Karen Armstrong, *Islam: A Short History*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 2000; Mohammed Yunus, *Islam: A Threat to Other Civilizations?*, Yeni Delhi, UBS Publishers, 2003.

³⁶ Tomaž Mastnak, “Europe and Muslims: The Permanent Crusade?”, Emran Querishi ve Michael A. Sells, (der.), *The New Crusades: Constructing the Muslim Enemy*, New York, Columbia University Press, 2003, s. 206.

³⁷ Amin Saikal, *Islam and the West: Conflict or Cooperation*, New York, Palgrave Macmillan, 2003, s. 31.

katlice bakıldığında bu tamamen doğru olmayabilir ve “İslam tehdidinin” ortaya çıkışı konusunda farklı kaynaklar tespit edilebilir.³⁸ Buna ek olarak Cezayir, Türkiye, Tunus, Mısır, Pakistan ve Orta Asya cumhuriyetlerinde olduğu gibi, pek çok Müslüman ülkenin daha “laik” yönetimleri genelde “İslam tehdidi” söylemini kendi otoritelerine meydan okuyan İslamî hareketleri denetlemek ve basturmak, ayrıca Batılı güçlerden bu İslamî gruplarla mücadeleleri için mali ve askeri yardım istemek amacıyla kullanmakta ve dolayısıyla genel olarak İslam’dan kaynaklanan tehdit söylemlerine katkıda bulunmaktadır.³⁹

Bir medeniyet olarak İslamı tehdit olarak sunan bir diğer etken de başta İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda ve İsviçre’ye olmak üzere 1950’lerden beri devam eden göç dalgalarının sonucu olarak Avrupa ve ABD’ye yerleşen Müslüman topluluklarının artan sayısıdır. Bugün Batı Avrupa’daki Müslümanların toplam sayısının altı ila sekiz milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir;⁴⁰ yaklaşık altı milyon Müslümanı barındıran ABD’de ise 1000 civarında cami ve İslam merkezi bulunmaktadır. Bu insanların genelde İslamî temelde tanımlanan ayırteci kimlikleri, vatandaşlarının çoğunluğunu Hıristiyanların oluşturduğu Batılı devletleri, “helal etin bulunabilirliği, ibadet yerlerinin tedariki, eğitimde İslamî ibadete saygı, Müslüman kadınların giyimi ve ayrımcılık yapılması” gibi sosyal meselelerle uğraşmak zorunda bıraktığından en basitinden kaygı yaratmaktadır.⁴¹ Bu anlamda, özellikle Avrupa’daki Müslüman toplumlar, “Avrupa topluluklarının sosyal yapısında gerginlikler yaratarak”, bu toplulukların toplumsal güvenliğine tehdit oluşturmaktadır.⁴² Bu tür tehdidi ifade etmek, “İslam-fobisi”⁴³ veya son zamanlarda “Avrupa’nın içinde sürekli büyüyen Müslüman Avrupa’yı temsil etmek” üzere *Eurabia* kavramları eşanlamlı olarak kullanılmaktadır.⁴⁴ Batı dünyasının Müslüman topluluklar karşısındaki bu genel olumsuz tutumu esas olarak, Batı’da yerleşik Müslümanların anti-modern görüntüleri ile İslamın süregelen bir tehdit olduğu mitinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, son yirmi yılın trajik olayları da İslamın tüm dünyada bir tehdit olarak algılanmasında etkili olmuştur. 1993’te İran ve Sudan’dan sağlanan

³⁸ Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation*, s. 110-111.

³⁹ Leon T. Hadar, “What Green Peril?”, *Foreign Affairs*, Cilt 72, No 2, Bahar 1993, s. 29-30.

⁴⁰ Xing Li, “Dichotomies and Paradoxes: The West and Islam”, *Global Society*, Cilt 16, No 4, Ekim 2002, s. 401; Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation*, s. 121.

⁴¹ Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation*, s. 121.

⁴² Esposito, *The Islamic Threat*, s. 234.

⁴³ İslam-fobisi (*Islamophobia*) hakkındaki eserlerin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Fred Halliday, “Islamophobia Reconsidered”, *Ethnic and Racial Studies*, Cilt 22, No 5, Eylül 1999, s. 892-902.

⁴⁴ “Tales from Eurabia”, *The Economist*, 24 Haziran 2006, s. 11.

destekle gerçekleştirildiği iddia edilen New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı, 1998'de Kenya ve Tanzanya'da ABD elçiliklerinin bombalanması, 11 Eylül saldırıları, sırasıyla 2004 ve 2005'deki Madrid ve Londra'daki bombalamalar dünyaya İslam medeniyetinden kaynaklanan birleşik-bütüncül bir tehdidin varlığını hatırlatmaktadır.

Bu unsurların etkisiyle, bir bütün olarak bakıldığında İslam medeniyeti, Batı ve şaşırtıcı şekilde bizzat Müslüman dünya tarafından bir tehdit olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda İslam, dünyanın geri kalanı için “medeniyet temelli kimliğe dayalı tehdit” olarak nitelendirilmektedir. Böylece İslam, birleşik bir medeniyetten doğan bütüncül bir tehdit olarak sunulmaktadır. Jonathan Paris, “nihai olarak Müslümanları Batı ile savaşmaya istekli ve hazır birleşik fetih ordusunun teşekkülü ile sonuçlanacak şekilde pan-İslamcı siyasal bir güç altında birleştirmek için gereken tek şey...karizmatik Sünni Arap köktencisi sakallı bir Nasır'dır” derken açıkça İslam'ın (özellikle Batı'da) yaygın olarak algılanan bu birleşik-bütüncül tehdit karakterine değinmektedir.⁴⁵ Bu çerçevede Paris, dünya nüfusunun beşte birini oluşturan İslam dünyasının dünyanın kalınana karşı cihat başlatmaya hazır olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁶ Birbirini doğrular şekilde atılan Batılı gazete manşetleri ve yüzlerce “akademik” çalışma da sürekli olarak bu tür bir “bütüncül İslamistan”ın varlığını teyid etmektedir.⁴⁷

Bununla birlikte, İslam tehdidinin bütüncül boyutu kadar İslam dünyasının yeknesak karakteri de bir efsanedir. Gerçek, Müslüman dünyasındaki genel bölünmüşlük ve parçalanmışlıktır. İlk olarak, İslam'ın “bütüncül, tek düze ve farklılaşmamış bir dini düzen” olarak tanımlanması bizatihi İslam dünyasında İslam'ın birbirine tezat yorum ve yaşanış şekillerinin varlığıyla çelişmektedir.⁴⁸ İkinci olarak, belirli bir ortak düşman karşısında Müslüman dünyası zaman zaman birleşebilirse de, tehdit veya düşman çekildiğinde, dayanışma olduğu gibi kolayca da dağılır; zira başka yerlerde olduğu gibi İslam dünyasında da ideoloji ve dinden ziyade ulusal çıkarlar ve bölgesel siyaset politikaların temel belirleyicileridir.⁴⁹

⁴⁵ Aktaran Fawaz A. Gerges, *America and Political Islam: Clash of Cultures or Clash of Interests*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 25.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ “Bütüncül İslam” kavramı Hadar tarafından kullanılmaktadır. Bkz. Hadar, “What Green Peril?”, s. 31.

⁴⁸ Mustapha Kamal Pasha, “Fractured Worlds: Islam, Identity and International Relations”, *Global Society*, Cilt 17, No 2, Nisan 2003, s. 116-117.

⁴⁹ Esposito, *The Islamic Threat*, s. 225-226.

İslam dünyasındaki tutumların çeşitliliğinin en iyi örneklerinden birisi 1990-1991 Körfez Krizi'ndeki farklı devletlerin değişen tutumlarında açıkça görülebilir. Saddam'ın Kuveyt'i işgali ilk başta neredeyse tüm Arap dünyası tarafından kınanmıştır. Buna rağmen, zamanla Saddam "fakir ve ezilenler ile Filistinlilerin savunucusu ve kutsal yerlerin kurtarıcısı olarak imajını geliştirmek için İslama başvurarak" eylemlerine genel destek sağlama konusunda başarılı da olmuştur. Üstelik Batılı güçler Körfez'de kendilerini gösterdikleri zaman Saddam, yabancıların bölgedeki varlığına karşı çıkan Mısır, Pakistan, Ürdün, Tunus, Fas ve Cezayir'deki radikal Müslüman eylemcilerin hızla desteğini kazandı. Onlar için, "Suudi Arabistan'ı savunmak ve Kuveyt'i özgürleştirmek Irak'a saldırmaktan tamamen farklı bir şeydi".⁵⁰ Bu eylemciler İran'da Ayetullah Humeyni'nin yanı sıra Saddam'ı da Batı karşısındaki cihat çağrısında desteklerken, Mısır ve Suudi Arabistan'daki dini *ulema* ile başka pek çok Müslüman ülke ve dini liderler bu görüşün tamamen karşısındaydılar. İslam dünyasının bu konudaki parçalanmışlığı bir istisna olmaktan ziyade, önemli ve hassas hemen her konuda kendini tekrarlayan bir olgudur.

İslamın heterojen karakteri Avrupa ve genel olarak Batı'da yerleşik Müslüman toplulukları örneğinde de gözlenebilir. *The Economist*'in bu konudaki araştırmasında da işaret edildiği üzere, "Britanya'nın çoğunlukla güney Asyalı Müslümanları, Fransa'nın Kuzey Afrikalı göçmenleri veya Almanya'nın Türkleri ile paylaştıklarından çok daha fazla ortak noktayı Briton'larla paylaşıyorlar".⁵¹ Diğer bir ifadeyle, Avrupa'daki İslamî topluluklar, kimliklerini öncelikle dinleri değil, fakat dinin diğer belirleyiciler yanında rol oynadığı etnik kimlikleri üzerine inşa etmektedirler. Dolayısıyla, bu gruplardan doğan kimliğe dayalı tehditler, ancak kapsayıcı etnik kimliklerin yan etkileri olabilirler.

Açıkça görüldüğü üzere, herhangi bir şekliyle birleşik ve bütüncül İslam tehdidinin varlığına dair iddia efsaneden öte birşey değildir. "Müslümanlar Geliyor",⁵² "Müslüman Öfkesinin Kökleri",⁵³ "Saldırgan İslam Gerçek Tehdit"⁵⁴ gibi başlıklar ve İslam-fobisi klişesi hakkındaki gelişen literatür bu yaratıcı söyleme

---

⁵⁰ Ibid. s. 253-254.

⁵¹ "Tales from Eurabia", *The Economist*, 24 Haziran 2006, s. 11.

⁵² Daniel Pipes, "The Muslims are Coming! The Muslims are Coming!", *National Review*, Cilt 42, No 22, Kasım 1990, s. 28-31.

⁵³ Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *Policy*, Cilt 17, No 4, Yaz 2001/2002, s. 17-26.

⁵⁴ Daniel Pipes, "Militant Islam Real Threat", *Human Events*, Cilt 58, No 44, Aralık 2002, s. 12.

ayna tutmaktadır.⁵⁵ Öte yandan, “politika yapıcılar ve devlet gücüyle doğrudan bağlantılı, sayıları giderek artan ve yetkinlikleri şüpheli uzmanların Müslümanlara yönelik analizlerinin de gösterdiği üzere” İslamı ılımlaştırma eğilimi Batılı akademiyanın büyük bir kısmında moda haline gelmiştir.⁵⁶ İslamın bir tehdit olarak akademik ve siyasal tasavvuru, çoğunlukla Batı dünyasının ideolojik ve maddi değerlendirmelerinde saklıdır. İdeolojik olarak, “Batı modernleşmesi ile sosyalleştirilmiş ve maddileştirilmiş düşünce kalıplarının genel ‘ötekisi’ olarak kabul edilen İslamın ontolojik ısrarı” İslam dünyasının Batıyı tehdit ettiği şeklindeki algılamaların temelini açıklar.⁵⁷ İslamın Batının liberal-modernist ideolojisine bir alternatif olan bu görünüşü tarihin derinliklerine kadar uzanır ve son zamanlarda militan İslamî gruplarla bağlantılı terörist olaylarla yeniden gündeme oturmuştur.⁵⁸

Soğuk Savaşın sonu ve komünist tehdidin ortadan kalkması da İslamın Batıya karşı bir tehdit olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur. Batı toplumunun “tehdit eden ikincil bir ötekiye” ihtiyaç duyduğu inancı komünizmin bıraktığı açığı İslamî tehdit ile doldurmuştur.⁵⁹ Bu bağlamda, “Soğuk Savaşın sonu, siyasal İslamın yayılmasının, Batı’nın liberal demokrat değerleri ile siyasal İslamın yeniden dirilişçi normlarının karşı karşıya geldiği yeni bir soğuk savaşın başlamasının belirtisi olduğuna dair iddialara yol açmıştır”.⁶⁰ Maddi anlamda, Batıda politika oluşumu ve devlet gücü ile doğrudan bağlantısı olan uzmanlar, dışsal düşmanlar yaratmanın saldırgan dış politikaların meşrulaştırılmasında en iyi araç olduğu gerçeğinin farkındadırlar. Diğer bir deyişle, Sovyetler Birliğini bir düşman olarak görmek “pahalı ve kapsamlı askeri teçhizatı” ve “saldırgan askeri politikaları” meşrulaştırmıştı; bu nedenle komünist tehdidin ortadan kalkması Batıyı yeni bir düşman aramak zorunda bırakmıştır.⁶¹

⁵⁵ İslami tehdit üzerine bazı yeni kitapların kısa özeti için, bkz. “Muslims and the West: First, Know Thyself”, *The Economist*, 24 Haziran 2006, s. 97.

⁵⁶ Pasha, “Fractured Worlds”, s. 112.

⁵⁷ Ibid., s. 113.

⁵⁸ İslam ve terörizm arasındaki bağlantı için bkz. Petra Weyland, “Islam-Islamism-Islamist Terrorism? A Proposal to Come to Terms with the Nexus of Islam and Security”, *The Quarterly Journal*, Cilt 3, No 3, Eylül 2004, s. 79-83.

⁵⁹ Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation*, s. 113.

⁶⁰ Michael E. Salla, “Political Islam and the West: a New Cold War or Convergence?”, *Third World Quarterly*, Cilt 18, No 4, Eylül 1997, s. 729.

⁶¹ Jochen Hippler ve Andrea Lueg, *The Next Threat: Western Perceptions of Islam*, Londra, Pluto, 1995, s. 4.

Efsaneden Gerçeğe: İslamî Kimliğe Dayalı Gruplar ve Güvenlik Tehditleri

Bir din olarak İslam, grup kimliğinin merkezinde yer aldığına, bu gruplar belirli koşullar altında güvenliğe tehditler oluşturabilirler. Din bu grupların kimliklerinin esas belirleyicisi olmasına rağmen, bu gruplarla özdeşleştirilen tehditler her zaman doğrudan ve yalnızca onların dinsel güdülerinden değil, fakat sosyal, ekonomik veya siyasal etkenlerinin bileşiminden kaynaklanıyor olabilir. Ama sonuç itibarıyla İslami kimlikleri bu grupları başkalarından ayıran ve sıklıkla eylemlerini meşrulaştırmakta kullandıkları unsurdur. Bu gruplar Mısır'daki Müslüman Kardeşler veya Afganistan'daki El Kaide gibi örgütlerin yanı sıra, İran ve Libya gibi devletler de olabilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Mısır, Suriye ve Irak gibi Ortadoğu'da bağımsızlıklarını yeni kazanan devletler "İslamî ilkeleri ve kuralları" terketmeye başlayınca, İslamî kimliğe dayalı örgütler veya partiler modern dönemde ilk defa bölgesel ve uluslararası siyasetin aktörleri haline geldiler. Bu ülkelerde, çoğunlukla Batı'da eğitim almış ve modernleşmeyi yüzeysel olarak benimsemiş yeni hükümet seçkinleri İslam'ı sıklıkla "modernlik, ilerleme ve kalkınmaya engel" olarak görmekteydiler.⁶² Bununla birlikte, yine sıklıkla eski sömürgeci ülke tarafından inşa edilen ve desteklenen bu laik rejimlerin, kendi halkları için siyasi ve ekonomik düzen sağlamada başarısız oldukları da zaman içinde anlaşıldı. Kötü yönetim, süregiden ihtilaflar, zayıf ekonomiler ve rüşvetin olduğu bir ortamda, İslamî kimliğe dayalı örgütler ve partiler, halklarını İslamî değerlere göre yönetilen toplumlara dönüştürmeye dair bir slogan geliştirdiler. Bu noktada bu tür örgüt ve partilerin temel güdülerinin illaki İslamî yönetim altında yaşayan bir dünya yaratma arzusundan kaynaklanmadığı, fakat Ortadoğu'da yozlaşmış ve halk desteği olmayan yönetimlere tepki vermek olduğu dikkate alınmalıdır.⁶³

İslamî kimliğe dayalı bu gruplar, temel İslam değerlerinin modern sosyal ve siyasal hayata uygulanmasına dair yorumlarının düzeyine bağlı olarak "liberaler" ve "köktenciler" olarak ikiye ayrılabilirler. Liberal İslamî örgütler ve partiler, içtihat (yorum) ve fitrat (doğru veya yanlışla dair doğal his) süreçleriyle, İslamî değerler bağlamında tamamıyla cinsiyet eşitliğinin hüküm sürdüğü bir toplum örneğinde olduğu gibi modern bir yaşam biçimini tercih ederlerken, köktenciler

⁶² Beverly Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945*, Londra, New York, Routledge, 2005, s. 32.

⁶³ Hadar, "What Green Peril?", s. 35.

modernleşmeye direnerek, kendilerini kutsal metinlerinin değişmez yorumlarıyla sınırlarlar.⁶⁴ Fakat, liberal veya köktenci olmalarına bakılmaksızın, İslamî kimliğe dayalı tüm gruplar demokratik araçlarla amaçlarına ulaşmaya çalıştıklarında, yönetici rejimlerinin otorite ve egemenliklerine meydan okuyarak siyasal güvenliklerine yönelik tehdit haline gelirler. Örneğin, “laik partilerle çalışan ve siyasal liberalleşme dilini kullanan” birçok İslamî grup “Mısır, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Kuveyt’de seçimler ve Suudi Arabistan’da Danışma Meclisi kurulması ile sonuçlanan siyasal reformları zorlamıştır”.⁶⁵ Bununla birlikte, Batının gözüyle bakıldığında, yönetici seçkinlerin siyasal güvenliğine yöneltilen bu kimliğe dayalı tehditlerin, Batı çıkarları için kapsamlı yansımaları olmuştur. Korku çok basittir: Bu gruplar temelde Batı’yla ilişki halindeki rejimleri devirerek, özellikle Ortadoğu statükosunu bozacak ve böylece Batı’nın petrole erişimini engelleyecektir. Diğer bir deyişle, İslamî hareketler güç kazandıkça Batı, “eski ve güvenilir arkadaşlarının, petrole erişimini engelleyecek biçimde daha bağımsız ve daha az öngörülebilir devletlere dönüşümünden” korkmaktadır.⁶⁶ Bu bağlamda, İslamî kimliğe dayalı gruplar, bölgedeki rejimleri devirmeyi savundukları zaman, Batının ekonomik güvenliğini tehdit ederler.

Medyada olduğu kadar siyasetçiler ve entellektüeller arasında da, bu grupları 11 Eylül saldırıları da dahil olmak üzere, yüzlerce insanın ölümüne sebep olan intihar saldırılarından sorumlu radikal, şiddet kullanan ve aşırı köktenci gruplarla özdeşleştirmek sıradanlaşmıştır. Bu bağlamda, köktenciler demokratik araçlardan ziyade kuvvet, terör ve şiddet kullanımına başvurdukları zaman, hiç şüphesiz geleneksel şekilde anlaşılan güvenlik tehditleri yaratmaktadırlar. Bu radikal köktenciler, “nihai olarak evrensel İslamî bir devlet inşasını” hedefleyip “cihadın, Allah tarafından onaylandığını ve İslam devletini yeniden canlandırmak için tek araç olduğunu” iddia ediyorlar.⁶⁷ Silahlı mücadeleye ek olarak eylemlerine siyasal dinamikler katan Hamas ve Hizbullah kadar, Cezayir’deki Silahlı İslam Örgütü, Mısır’daki Gamaa İslamiyya ve İslamî Cihat şiddet kullanan köktencilerin belirgin örnekleridir. Usame Bin Ladin ve El-Kaide ise son dönemdeki temel

⁶⁴ Köktencilik, “bir ideoloji ya da dinin temel veya ilkel doktrinlerini katı biçimde sürdürmek” olarak tanımlanır. Başka bir tanım, “köktencilüğün, ebedi kutsal bir metindeki siyasal ilkelere kaynaklandığını iddia eden belirli bir entelektüel duruşa işaret ettiğini” belirtir. Ayrıca, “demokratik ve demokratik olmayan toplumlarda modernleşme ve onun laik değişkenini red” olarak da tanımlanır. Tüm bu tanımlar için bkz. Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism since 1945*, Londra, New York, Routledge, 2005, s. 3.

⁶⁵ Hadar, “What Green Peril?”, s. 3.

⁶⁶ Esposito, *The Islamic Threat*, s. 241.

⁶⁷ Hilal Khashan, “The New World Order and the Tempo of Militant Islam”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 24, No 1, Mayıs 1997, s. 12, 20.

tehdit olarak algılanmaktadır. 11 Eylül saldırılarına ek olarak, 1993'de Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanmasına karışan gruplara mali yardımda bulunması, 1995'te Riyat ve 1996'da Khobar Kuleleri ile Tanzanya ve Kenya'daki bombalamalar ve Luxor'da 58 turistin öldürülmesi olaylarının arkasında bu örgütün varlığından şüphelenilmektedir.⁶⁸

El-Kaide veya İslamî Cihat gibi örgütlere ek olarak, İslamın köktenci yorumları doğrultusunda kimliklerini inşa eden devletler de askeri anlamda bu tür geleneksel güvenlik tehditleri yaratabilirler. Örneğin İran'da Humeyni'nin iktidarı ele geçirmesinin ardından, yönetiminin temellerinden birisi İran İslam devrimini yurt dışına ihraç etmekte ve terörizm ile kuvvet kullanımı bu kutsal hedef doğrultusunda meşru araçlar olarak kabul ediliyordu.⁶⁹ Böylece, Şah'ın devrilmesinden sadece dokuz ay sonra, Tahran'daki Amerikan elçiliği işgal edildi ve elli iki kişi militanlar tarafından 400 günden fazla rehin tutuldu.⁷⁰ Ayrıca Lübnan'daki ABD donanma üssü ve 23 Ekim 1983'de Beyrut'taki Fransız askerlerine saldırıların da İran destekli radikal gruplarca gerçekleştirildiği şüphesi ABD tarafından güçlü bir şekilde dile getirildi.⁷¹ Benzer şekilde, devlet destekli şiddet içeren köktencilik, Libya il bağlantılı olarak 1988'de İskoçya Lockerbie'de 270 kişinin öldüğü 103 numaralı PanAm uçuşundaki patlamada da kendini gösterdi.⁷²

Devlet destekli İslamî militarizm çoğunlukla terörist eylemlerle özdeşleştirilmektedir.⁷³ Dolayısıyla, bu durum İslamî kimliğe dayalı köktenci grupların yönelttiği tehditlerden çok farklı değildir. Bununla birlikte, bu ülkelerin yarattığı tehditler, küçük ve sınırlı güç gruplarının sahip olamayacağı şekilde siyasal, ekonomik ve askeri gücün her türüne sahip olmaları nedeniyle çok daha ciddidir. İslamî militan gruplar, İslamî Cihat'ın İran ile işbirliği yapması örneğinde olduğu gibi, bu devletlerle işbirliği yaptıklarında, yansımaları kesinlikle çok daha şiddetli olmaktadır.

⁶⁸ Esposito, *The Islamic Threat*, s. 278.

⁶⁹ Fereydoun Hoveyda, *The Broken Crescent: The "Threat" of Militant Islamic Fundamentalism*, Westport, Praeger, 1998, s. 194 ve Mohammad Mohaddessin, *Islamic Fundamentalism: The New Global Threat*, Washington D.C., SLP, 1993, s. 114.

⁷⁰ Ibid., s. 20-22.

⁷¹ Khashan, "The New World Order", s. 7. Bombalamalardaki sorumluluk belirsizliğini korurken, İran ve Suriye tarafından desteklenen Hizbullah Beyrut saldırılarıyla ilişkilendirilmiştir. Her ne kadar İran unsurları olaya doğrudan karışmasa da, Mayıs 2003'de ABD Bölge Mahkemesi İran'ın başlangıçta Hizbullahı kurup ve finanse etmesi nedenlerine bağlı olarak bombalamalardan İran İslam Cumhuriyeti'nin sorumlu olduğunu ilan etti. Bkz. <http://www.cnn.com/2003/LAW/05/30/iran.barracks.bombing>.

⁷² Hoveyda, *The Broken Crescent*, s. 1.

⁷³ Mohaddessin, *Islamic Fundamentalism*, Hoveyda, *The Broken Crescent*.

Sonuç

11 Eylül saldırılarıyla birlikte, dünya kimliğe dayalı tehditlerin trajik yönünü bir kere daha gördü. Rothman'ın dile getirdiği gibi, “kimliğe dayalı çatışmaların bu kadar meşgul edici olmasının sebeplerinden birisi, içimizden kaynaklanıp, bizi içimizden vuran içsellikleridir”.⁷⁴ Her ne kadar 11 Eylül saldırıları marjinal köktencilik tarafından gerçekleştirilmişse de bu grupların benlik duygularının esas belirleyicisi bir din ve yaşam biçimi olarak İslamdır. “Bin Ladin ve takipçilerinin Orta Doğu'daki Batı varlığına meydan okumayı hedefleyen eylemlerini haklı çıkarmak için siyasal İslam içindeki çeşitli gelenekleri kullandıkları” açıktır.⁷⁵

İslamî kimliğe dayalı güvenlik tehditlerinin, kimliklerini İslamî çizgiye göre inşa eden radikallerin ve aşırı uçların şiddet içeren terörist eylemlerinden doğduğu ileri sürülmektedir. Bu gruplar, kimlikleri sözde “İslamî gelenekleri” anlamları kapsamında inşa edildiğinden, militan ve terörist eylemlerini meşrulaştırmak için sürekli “cihat” gibi İslamî kavramlara başvurmaktadırlar. Bu tür kavramların anlamlarını genelde bozmalarına ve değiştirmelerine rağmen, İslamî terminolojiyi sıkça kullanmaları, İslam ile köktencilik ve hatta radikallik veya terörizm ile bağ kurulmasını teşvik etmektedir. Böylece, Batı'da birçok İslamî grubun “sakallı mollalar, silahlı ve maskeli saldırganlar, silah tüccarları, örtülü operasyonların gizli dünyası ve uluslararası terörizm”le birlikte algılanması “İslam” adına gerçekleştirilen her yeni terörist saldırıda yeniden ortaya çıkıp tekrar kendini yaratmaktadır.⁷⁶

Bununla birlikte, köktencileri tamamen radikaller ve teröristlerle eşit tutmak ya da bir din olarak İslamı tehdit olarak görmek de başlangıç olarak yanıltıcıdır. ABD Başkanı Bush'u, uluslararası terörizme karşı mücadelesini Hıristiyanlarla ve Müslümanlar arasında doğrudan bir savaşı çağrıştıracak şekilde “haçlı seferi” ifadesini kullandığında özür dilemeye zorlayan bu mantıktır. Bu yüzden bir din olarak İslam ve bir tehdit olarak militan İslam arasında ayırım yapılmalıdır. Aksi takdirde, 2006'ın başında yaşadığımız karikatür krizi, işlerin bugünün güvensiz dünyasında neredeyse medeniyetler arasında korkunç bir çatışma başlatabilecek şekilde nasıl kolaylıkla çığından çıkabileceğini göstermiştir. Böyle bir durumda teori, “İslami tehdit” söylemi üzücü bir kendini doğrulayan kehanet haline gelebilir.

⁷⁴ Rothman, *Resolving Identity-Based Conflict*, s. xii.

⁷⁵ Halliday, *Islam and Myth of Confrontation*, s. x.

⁷⁶ Milton-Edwards, *Islamic Fundamentalism Since 1945*, s. 9.